

มหาเวสสันดรชาดก

มหาชาติ หรือ มหาเวสสันดรชาดก

“มหาชาติ” แปลว่า ชาติที่ยิ่งใหญ่
เป็นชาติที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร
และเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

มหาชาติ

คนไทยรู้จักและคุ้นเคยกับมหาชาติมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย
ดังที่ปรากฏในหลักฐานในจารึกนครชุม และในสมัยอยุธยาก็ได้มีการ
แต่งและสวดมหาชาติคำหลวงในวันธรรมสวนะ ส่วนการเทศน์มหาชาติ
เป็นประเพณีที่สำคัญในทุกท้องถิ่นและมีความเชื่อกันว่า การฟังเทศน์
มหาชาติจบภายในวันเดียวจะได้รับอานิสงส์มาก

องค์ประกอบของชาดก

๑. ปรรวมเรื่อง คือ ปฐมมูลเหตุในการเกิดชาดก
๒. อดีตนิทาน หรือ ตัวชาดก
๓. ประชุมชาดก คือ ส่วนท้ายของชาดกจะบอกว่าใครกลับชาติมาเกิดเป็นใคร

ชาดก มี ๒ ประเภท คือ

นิบาตชาดกมี ๕๕๐ เรื่อง

และ ปัญญาสชาดกมี ๕๐ เรื่อง

นิบาตชาดก เป็นชาดกที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีจำนวน ๕๕๐ เรื่อง ที่เรียกว่านิบาตชาดกเพราะจัดไว้เป็นหมวดหมู่ตามจำนวนคาถา แบ่งเป็น ๒๒ นิบาต มีตั้งแต่คาถาเดี่ยวจนถึง ๘๐ คาถา เรียกชื่อตามจำนวนคาถา เช่น ชาดกที่มีคาถาเดี่ยว เรียกว่า เอกนิบาตชาดก ชาดกที่มี ๒ คาถา เรียกว่า ทุกนิบาตชาดก ชาดกที่มีคาถามากเกิน ๘๐ คาถาขึ้นไป มีจำนวน ๑๐ ชาดก เรียกว่า พระเจ้า ๑๐ ชาติ ทศชาติชาดก หรือ มหานิบาตชาดก

ปัญญาสชาดก คือ นิทานสุภาษิตหรือนิทานอิงธรรมที่ภิกษุชาว
เชียงใหม่แต่งไว้เป็นภาษาบาลีประมาณปี พ.ศ. ๒๐๐๐ - ๒๒๐๐
เป็นนิทานเก่าแก่ที่เล่าต่อกันมา ถือเป็นชาดกนอกคัมภีร์
พระพุทธศาสนา มีจำนวน ๕๐ เรื่อง

ลักษณะคำประพันธ์

มหาเวสสันดรชาดกแต่งด้วย**ร่ายยาว** มีแบบแผนการแต่งคือ
ขึ้นต้นกัณฑ์ด้วย**จุนเจียบท** เป็นคาถาบาลีสั้นๆ สรุปลงใจความของ
เนื้อเรื่องของกัณฑ์นั้นๆ ดำเนินความด้วยร่ายยาว บางตอนที่สำคัญ
ก็จะแทรกพระคาถาบาลีไว้ด้วยความเรียงร้อยแก้ว ร่ายยาว กลบท
กลอนพื้นบ้าน

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

เพื่อใช้ในการสวด เทศนาสั่งสอน

ความเป็นมา

ความเป็นมา

เวสสันดรชาดกนี้เป็นเรื่องใหญ่จัดรวมไว้ในมหานิบาตชาดกรวมเรื่องใหญ่ ๑๐ เรื่อง ที่เรียกกันว่า **ทศชาติ** โดยเรียกเวสสันดรชาดกเพียงเรื่องเดียวว่า มหาชาติ แต่อีก ๙ เรื่องไม่เรียกว่ามหาชาติ

ข้อนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุภาพโปรดประทานอธิบายว่า พุทธศาสนิกชนชาวไทยตลอดจนประเทศใกล้เคียงนับถือกันมาแต่โบราณว่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก สำคัญกว่าชาดกอื่น ๆ ด้วยปรากฏบารมีของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์ ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ทั้ง ๑๐ บารมี

อานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ การตั้งใจฟังเทศน์มหาชาติให้จบเพียงวันเดียว
ครบบริบูรณ์ทั้ง ๑๓ กัณฑ์จะเป็นเหตุให้สำเร็จความปรารถนาทุกประการ
ดังนี้

๑. เมื่อตายจากโลกนี้แล้ว จะมีโอกาสได้พบพระพุทธเจ้า พระนามว่า
ศรีอริยมุตไทย ในอนาคต
๒. เมื่อดับขันธุ์ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จะเสวยทิพยสมบัติมโหฬาร
๓. เมื่อตายไปแล้วจะไม่ตกนรก

๔. เมื่อถึงยุคพระพุทธเจ้าพระนามว่า ศรีอริยมตไตย จะได้จุติไปเกิดเป็นมนุษย์
๕. ได้ฟังธรรมต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธองค์ จะได้ดวงตาเห็นธรรม เป็นพระอริยบุคคล ในบวรพุทธศาสนา

มูลเหตุการณ์เล่าเรื่องมหาชาติ

คัมภีร์ธัมมบทขุททกนิกายกล่าวว่ เรื่องเวสสันดรชาดกเป็นพุทธดำรัส
ที่สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุสงฆ์ชัณาสพสองหมื่นรูป และ
พระประยูรญาติที่นิโครธารามหาวิหารในนครกบิลพัสดุ์ ในคราวเสด็จ
โปรดพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา และพระวงศ์ศากยะ
บรรดาพระประยูรญาติไม่ปรารถนาจะทำความเคารพพระองค์ด้วยเห็น
ว่าอายุน้อยกว่า

พระองค์ทรงทราบความคิดนี้จึงทรงแสดง**ยมกปกฎิหารีย์** โดยเสด็จขึ้น
เบื้องนภาอากาศแล้วปล่อยให้ฝุ่นละอองธูลีพระบาทตกลงสู่เศียรของ
พระประยูรญาติทั้งหลาย พระประยูรญาติจึงได้ละทิ้งทิฐิแล้วถวายบังคม
พระพุทธรเจ้า ขณะนั้นได้เกิด**ฝนโบกขรพรรษ** พระภิกษุทั้งหลายเห็นเป็น
อัศจรรย์จึงได้ทูลถาม พระพุทธรเจ้าจึงตรัสว่าฝนชนิดนี้เคยตกมาแล้วใน
อดีต แล้วจึงทรงแสดงธรรมเรื่องมหาเวสสันดรชาดก หรือเรื่อง
มหาชาติให้แก่พระภิกษุและพระประยูรญาติ

มหาเวชสังครชาดกเป็นชาดกที่มีความสำคัญมากกว่าชาดกอื่นๆ
เพราะพระบารมีของพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญบริบูรณ์ในพระชาตินี้

บารมีของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๐ อย่างคือ

๑. ทานบารมี

๒. ศีลบารมี

๓. เนกขัมมบารมี

๔. ปัญญาบารมี

๕. วิริยาบารมี

๖. สัจจบารมี

๗. ขันติบารมี

๘. เมตตาบารมี

๙. อุเบกขาบารมี

๑๐. อธิษฐานบารมี

ทานบารมี = ทรงบริจาคทรัพย์สิน ช่าง ม้า ราชรถ
พระ कुमारทั้งสองและพระมเหสี

ศิลปะBarItem = ทรงรักษาศิลปะอย่างเคร่งครัดระหว่างทรงผนวชอยู่
ณ เขาวงกต

เนกขัมมบารมี = ทรงครองเพศบรรพชิตตลอดเวลาที่
ประทับ ณ เขาวงกต

ปัญญาบารมี = ทรงบำเพ็ญภาวนามัยปัญญาตลอดเวลา
ที่ทรงผนวช

วิริยาบารมี = ทรงปฏิบัติมิได้ย่อหย่อน

สัจจบารมี = ทรงล้นพระวาจายกกุมารให้ชูชก
เมื่อพระกุมารหลบหนีก็ทรงติดตามให้

ขันติบารมี = ทรงอดทนต่อความยากลำบากต่างๆ ขณะที่
เดินทางมายังเขาวงกต และตลอดเวลาที่ประทับ ณ ที่นั้น แม้แต่
ตอนที่ทอดพระเนตรเห็นชุกเขี้ยวชนิดีพระกุมารอย่างทารุณพระองค์
ก็ทรงชมพระทัยไว้ได้

เมตตาบารมี = เมื่อพราหมณ์เมืองกลิงคราชภูร
มาทูลขอช้างปัจจัยนาค เนื่องจากเมืองกลิงคราชภูรฝนแล้ง
ก็ทรงพระเมตตาประทานให้ และเมื่อชุกมาทูลขอสองกุมาร
อ้างว่าตนได้รับความลำบากต่าง ๆ พระองค์ก็มีเมตตาประทานให้
ด้วย

อุเบกขาบารมี = เมื่อทรงเห็นสองกุมารถูกชูชกเขี่ยนตี
วิงวอนให้พระองค์ช่วยเหลือ ทรงบำเพ็ญอุเบกขา คือทรงวางเฉย
เพราะทรงเห็นว่าได้ประทานเป็นสิทธิ์ขาดแก่ชูชกไปแล้ว

อธิษฐานบารมี = คือทรงตั้งมั่นที่จะบำเพ็ญบารมีเพื่อให้สำเร็จโพธิญาณเบื้องหน้าก็มีได้ทรงย่อท้อ จนพระอินทร์ต้องประทานความช่วยเหลือต่าง ๆ เพราะพระทัยอันแน่วแน่ของพระองค์

เนื้อเรื่องโดยสรุป

หลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ ทำให้พระประยูรญาติละทิฐิยอมถวายบังคม ก็บังเกิดฝนโบกขรพรรษ พระภิกษุทั้งหลายจึงได้ทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ตรัสเล่าว่า ฝนชนิดนี้เคยตกมาแล้วในอดีต พระองค์จึงทรงแสดงธรรมเรื่องมหาเวสสันดรชาดก หรือเรื่องมหาชาติ ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ตามลำดับ

ทศบารมี คือ บารมีที่พระโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญ ๑๐ ประการในชาติต่างๆ

๑. พระเตมีย์	บำเพ็ญ เมตตาบารมี
๒. พระมหาชนก	บำเพ็ญ วิริยะบารมี
๓. พระสุวรรณสาม	บำเพ็ญ เมตตาบารมี
๔. พระเนมิราช	บำเพ็ญ อธิษฐานบารมี
๕. พระมโหสถ	บำเพ็ญ ปัญญาบารมี
๖. พระภุริทัต	บำเพ็ญ ศีลบารมี
๗. พระจันทกุมาร	บำเพ็ญ ขันติบารมี

๘. พระนารทะ

บำเพ็ญ อุเบกขาบารมี

๙. พระวิฑูร

บำเพ็ญ สัจจะบารมี

๑๐. พระเวสสันดร

บำเพ็ญ ทานบารมี

หัวใจพระเจ้าสิบบชาติ คือ เต ช สุ เน ม ญ จ นา วิ เว
(อักษรตัวแรก ของแต่ละชาติ)

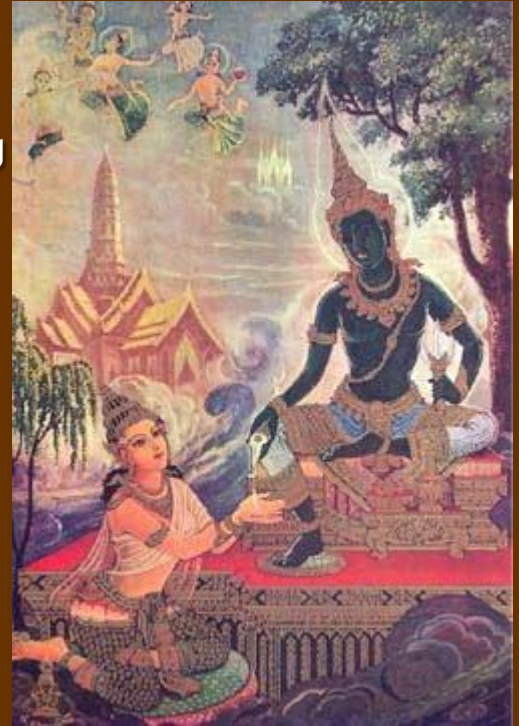
กัณฑ์ที่ ๑ กัณฑ์ทศพร

กล่าวถึงเหตุที่จะมีเรื่องเวสสันดรชาดกขึ้นกับเล่าเรื่องพระนางผุสดี
ในอดีตจนถึงทูลขอพร ๑๐ ประการ จากท้าวหม่อมวารผู้เป็นภักดา
พระนางผุสดีได้รับพรทิพย์ ๑๐ ประการ ในวันจะมาเกิดเป็น
มารดาของพระเวสสันดร ณ เมืองสีพีราชฎร์

เมื่อครั้งอดีตกาลที่ล่วงมานครสี่พีรัฐบุรีนั้นมีพระราชอาพระนามสี่พีราช
ทรงครองเมืองโดยทศพิธราชธรรม พระราชาทรงยกบัลลังก์ให้
พระโอรสขึ้นเสวยราชย์แทน เมื่อเจริญวัยสมควรแล้วพระราชโอรสมี
พระนามว่า "สัญญาชัย" และได้อภิเษกกับพระนางมุสดี พระธิดาแห่งราชา
กรุงมัททราช พรจากภพสวรรค์แต่ปางก่อนนั้นมุสดีเทวีเสวยชาติเป็น
อัครมเหสีของพระอินทร์เมื่อจะสิ้นพระชนมายุจึงขอกัณฑ์ทศพรจากพระ
อินทร์ได้ ๑๐ ข้อ ทั้งยังเคยไปรยผงจันทร์แดงถวายพระวิปัสสีพุทธเจ้า
และอธิฐานให้ได้เกิดเป็นมารดาพระพุทธเจ้าด้วย

พร ๑๐ ข้อนั้นมีดังนี้

๑. ขอให้เกิดในกรุงมัททราช แคว้นสีพี
๒. ขอให้มิดวงเนตรคมงามและดำชลับตั้งลูกเนื้อทราย
๓. ขอให้มีความขำตั้งสร้อยคอนกยูง
๔. ขอให้ได้นาม "มุสดี" ดังภาพเดิม
๕. ขอให้มียะโอรสเกริกเกียรติที่สุดในชมพูทวีป
๖. ขอให้พระครรรภ์งามไม่ปองนูนตั้งสตรีสามัญ
๗. ขอให้พระถันเปล่งปลั่งงดงามไม่ยานคล้อยลง
๘. ขอให้เส้นพระเกศาดำชลับตลอดชาติ
๙. ขอให้ผิดพรรณละเอียดบริสุทธิ์ดุจทองคำธรรมชาติ
๑๐. ขอให้ได้ปลดปล่อยนักโทษที่ต้องอาญาประหารได้

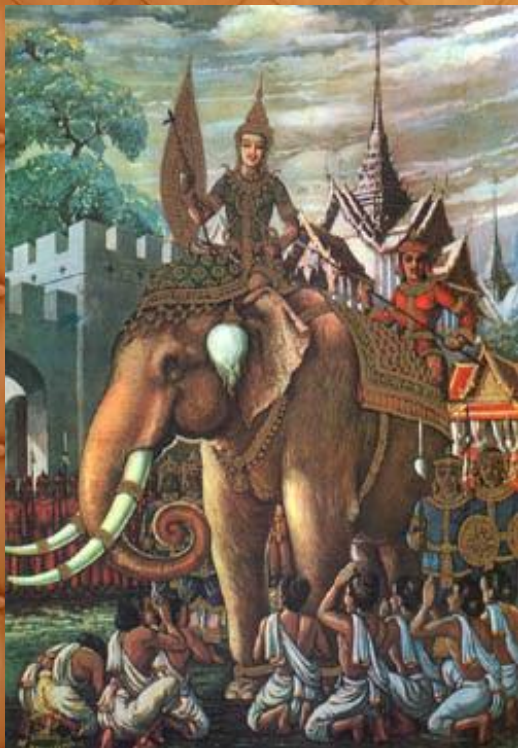
อานิสงส์

ผู้ใดบูชากัณฑ์ทศพร ผู้นั้นจะได้รับทรัพย์สมบัติดังปรารถนา
ถ้าเป็นสตรีจะได้สามีเป็นที่ชอบเนื้อใจ บุรุษจะได้ภรรยาเป็นที่ต้อง
ประสงค์อีกเช่นเดียวกัน จะได้บุตรหญิงชายเป็นคนว่านอนสอนง่าย
มีรูปกายงดงาม มีความประพฤติดี กิริยาเรียบร้อยทุกประการ

ข้อคิดประจำกัณฑ์

การทำบุญจักให้สำเร็จสมประสงค์ต้องอธิษฐานจิตตั้งเป้าหมายชีวิตที่ตน
ปรารถนาไว้ ความปรารถนาที่จะสำเร็จสมดังตั้งใจผู้นั้นต้องมีศัลบบริบูรณ์
กล่าวคือ

๑. ต้องกระทำความดี
๒. ต้องรักษาความดีนั้นไว้
๓. หมั่นเพิ่มพูนความดีให้มากยิ่งขึ้น

กัณฑ์ที่ ๒ กัณฑ์หิมพานต์

กล่าวถึงการมาเกิดของพระนางผสุดี ไปจนถึงพราหมณ์จากเมือง
กสิงคราช ๘ คน มาทูลขอพญาช่างปัจจัยนาคจากพระเวสสันดร
พระเวสสันดรจึงพระราชทานให้ ทำให้ชาเมืองแค้นเคืองใจพากัน
เดินขบวนประท้วงขับไล่ พระราชบิดาจึงเนรเทศให้พระเวสสันดรไปอยู่
เขาวงกต

พระนางมุสดีได้มาเกิดเป็นอัครชายาของพระราชาแคว้นสีพี พระนางยังมีพระ
สิริโฉมงดงามตามคำพรอีกด้วย

ครั้งเมื่อพระนางทรงครรภ์ครบ ๑๐ เดือนพระอินทร์ก็ทูลอาราธนา
พระโพธิสัตว์มาจุติในครรภ์ วันหนึ่งพระนางมุสดีทรงทูลขอพระราชาประพาส
พระนคร เมื่อขึ้นสีวิกาเสลียงทองเสด็จสัญจรไปถึงตรอกทางของเหล่าพ่อค้าก็
เกิดปวดพระครรภ์และทรงประสูติพระราชโอรสกลางตรอกนั้น พระราช
กุมารจึงได้พระนามว่า "เวสสันดร" ในวันที่พระราชกุมารทรงประสูตินั้น
พญาช้างฉัททันต์ได้นำลูกช้างเผือกเข้ามาในโรงช้างต้น ช้างเผือกคู่บารมีนั้น
มีนามว่า "ปัจฉิมนาค"

พระราชกุมารเวสสันดรทรงบริจาคทานตั้งแต่ ๔-๕ ชั้นชา ทรงปลดปิ่นทองคำ และเครื่องประดับเงิน ทอง แก้ว เพชร ให้แก่นางสนมกำนัลทั่วทุกคนถึง ๙ ครั้ง เพื่อมุ่งหวังพระโพธิญาณภายภาคหน้า เมื่อทรงเจริญชันษาได้ ๙ ปี ก็ทรงตั้งจิตอธิษฐานว่าจะบริจาคเลือดเนื้อและดวงททัยเพื่อมุ่งพระโพธิญาณในกาลข้างหน้าอย่างแน่วแน่

ครั้นถึงวัย ๑๖ พรรษา ก็แตกฉานในศิลปวิทยา ๑๘ แขนง ทรงได้ขึ้นครองราชย์และอภิเษกกับพระนางมัทรี และมีพระโอรสกับพระธิดาพระนามว่า “ชาลีกุมาร” และ “กัณหากุมารี”

เวลาต่อมาเมืองกลิงคราชเกิดกบฏ ฝนแล้งผิดปกติ ชาวยากมากแพง เป็นที่ยากเข็ญทุกข์ร้อนไปทั่ว ชาวนครมาชุมนุมร้องทุกข์หน้าวังกันแน่นนัด พระเจ้ากลิงคราชจึงทรงถือศีล ๗ วันเพื่อขอบุญกุศลช่วย ทว่าฝนฟ้าก็ยังแล้งหนัก อำมาตย์จึงทูลให้ทรงขอช้างเผือกปัจจัยนาคของพระเวสสันดร ด้วยว่า พระเวสสันดรกษัตริย์สีพีรัฐนั้นขี่ช้างคู่บารมีไปไหนใดก็มีฝนโปรยปรายชุ่มชื้นไปทั่วแคว้น พระเจ้ากลิงคราชจึงส่ง ๘ พราหมณ์ไปทูลขอช้างเผือกจากพระเวสสันดร เมื่อได้ช้างจากพระเวสสันดรแล้วพราหมณ์ก็ขี่ช้างออกจากกรุงสีพี

บรรดาชาวนครเห็นช้างพระราชาก็กรูกันเข้าล้อมและตะโกนด่าทอจะทำร้าย
พราหมณ์ทั้ง ๘ คน แต่พราหมณ์ทวาดตอบว่าพระเวสสันดรพระราชทาน
ช้างให้พวกตนแล้ว เมื่อพราหมณ์นำช้างแก้วไปถึงเมืองฝนฟ้าก็ไปรยปรายลง
มาเป็นที่ยินดีทั้งแคว้น แต่ในกรุงสีพีนั้นกลับอลหม่านมหาชนต่างมาชุมนุมที่
หน้าพระลานร้องทุกข์ต่อพระเจ้ากรุงสัญชัยว่า พระเวสสันดรยกพระยา
คชสารคู่บ้านเมืองให้คนอื่น ผิดราชประเพณีเกรงว่าอีกต่อไปภายหน้าอาจยก
เมืองให้คนอื่นก็ได้ขอให้เนรเทศพระเวสสันดรออกจากนครเถิด

อานิสงส์

ผู้ใดบูชากัณฑ์หิมพานต์ย่อมได้สิ่งปรารถนาทุกประการ ครั้นตายแล้วได้ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยสมบัติอันมโหฬารมีบริวารแวดล้อมบำรุงบำเรออยู่เป็นนิตย์ จุตินจากสวรรค์แล้วจะลงมาเกิดในตระกูลขัตติยะมหาศาล หรือ ตระกูลพราหมณ์มหาศาลอันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคาร บริวารมากมายนานาประการ เช่น โค กระบือ ช้าง ม้า รถมานพาหนะ จะนับจะประมาณมิได้ ประกอบด้วยสุขกายสบายใจทุกอิริยาบถ

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. คนดีเกิดมานำพาโลกให้ร่มเย็น
๒. โลกต้องการผู้เสียสละมิฉะนั้นหายนะจะบังเกิด
๓. การทำดีย่อมมีอุปสรรค "มารไม่มีบารมีไม่มามารยิ่งมาบารมียิ่งแก่กล้า"
๔. จุดหมายแห่งการเสียสละอยู่ที่พระโพธิญาณมิหวั่นไหวแม้จะได้รับทุกข์

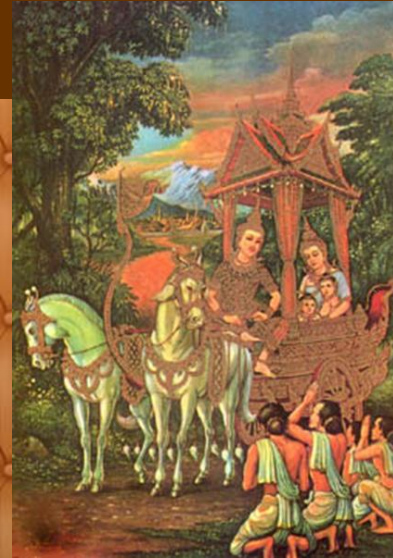

กัณฑ์ที่ ๓ กัณฑ์ทานกัณฑ์

กล่าวถึงพระราชมารดารับอาสาไปทูลวิงวอนขอภัยโทษ
จากพระเจ้ากรุงสยามให้ทรงลดหย่อนผ่อนโทษแต่ไม่สำเร็จ ก่อน
ออกจากวังพระเวสสันดรได้ทรงบำเพ็ญมหาทาน เรียกว่า
"สัตตสดกมหาทาน" แล้วทูลลาพระชนกชนนี ทรงขึ้นราชรถเวียน
รอบเมือง มีพราหมณ์ ๔ คนมาทูลขอม้าและราชรถพระองค์ก็
เปลื้องปลดพระราชทานให้

พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาต้องเนรเทศพระราชโอรสด้วยความเสีย
พระทัย แม้พระนางพสุดีทูลขออภัยโทษก็มีเป็นผลสำเร็จ พระเวสสันดร
ทูลลาพระมารดาพระบิดาและขอบริจาคทานอย่างยิ่งใหญ่ คือ ช้าง ม้า
โคนม รถม้า ทาสและทาสี อย่างละ ๗๐๐ บริจาคให้คนทั่วไป เรียกว่า
สัตตสตกมหาทาน คือ ช้าง ๗๐๐ เชือก ม้า ๗๐๐ ตัว โคนม ๗๐๐
ตัว รถม้า ๗๐๐ คัน นารี ๗๐๐ นาง ทาส ๗๐๐ คน ทาสี ๗๐๐ คน
ผ้าอาภรณ์ ๗๐๐ชิ้น แล้วเสด็จออกจากพระนคร

พระนางมัทรีพาพระโอรสและพระธิดาตามเสด็จออกป่าด้วยมित्रงยอม
อยู่ในวัง แม้พระเวสสันดรจะยับยั้งห้ามปรามมิให้มาตกระกำลำบาก
ด้วยกันในป่า ระหว่างทางที่เสด็จขึ้นราชรถทองไปนั้น มีพราหมณ์วิ่งมา
ทูลขอม้าบ้าง ขอราชรถบ้าง พระเวสสันดรก็ยกให้ทั้งสิ้นในที่สุดจึงต้อง
ทรงอุ้มพระโอรสและพระธิดาเสด็จเข้าป่าไป

อาานิสงส์

ผู้ใดบูชาภัณฑ์ทานภัณฑ์จะบริบูรณ์ด้วยแก้วแหวนเงินทอง ทาส ทาสี และสัตว์สองเท้า สี่เท้า ครั้นตายแล้วจะได้ไปเกิดในฉกามาพจร สวรรค์ มีนางเทพอัปสรแวดล้อมมากมาย เสวยสุขอยู่ในปราสาท สร้างด้วยแก้ว ๗ ประการ

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. ความรักของแม่ ความห่วงของเมีย
๒. โทษทัณฑ์ของการเป็นหม้าย คือถูกประนามหยามหมิ่นอาจถึงจบชีวิตด้วยการก่อกองไฟให้รุ่งโรจน์แล้วโดดฆ่าตัวตาย
๓. เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม พึงยอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัว
๔. ยามบุญมีเขาก็ยกยามตกต่ำเขาก็หยาม ชีวิตมีทั้งขึ้นบานและขึ้นขม

กัณฑ์ที่ ๔ กัณฑ์วนประเวศน์

กล่าวถึงพระเวสสันดร พระนางมัทรี ซาลี และกัณหา เสด็จมุ่งสู่ป่าเขาคีรี
วงกต โดยอาศัยไมตรีจิตมิตรกษัตริย์เมืองเจตราช ทรงทูลถามทาง
จนกระทั่งถึงยังที่หมาย ทั้งสี่พระองค์ทรงบำเพ็ญพรตอยู่ในป่าเป็นเวลา
๗ เดือน กษัตริย์เจตราชแต่งตั้งพรานเจตบุตรเป็นผู้คอยพิทักษ์รักษา
สวัสดิภาพของพระเวสสันดร

เมื่อเสด็จด้วยพระบาทถึงเมืองเจตราช พระราชาเสด็จมาต้อนรับและทูลเชิญให้ครองเมืองเจตราช แต่พระเวสสันดรขอไปบำเพ็ญเพียรในป่า กษัตริย์เจตราชจึงรับสั่งให้พรหมณ์เจตบุตรคอยอารักขาในป่า ถวายน้ำผึ้งและเนื้อให้พระเวสสันดรด้วย เมื่อพระเวสสันดรเดินทางมาถึงเขาวงกต พระนางมัทรีชาลี และกัณหาต่างเหน็ดเหนื่อยสะอื้นให้ด้วยความลำบากยากเข็ญ พระเวสสันดรจึงทรงเปลี่ยนเครื่องทรงเป็นเครื่องนุ่งห่มของนักบวช พระนางมัทรีก็ทรงบวชเป็นดาบสินี บำเพ็ญศีลกันในป่าอยู่ที่อาศรม พระนางมัทรีต้องปิดกวาดอาศรมทุกวันแล้วก็หาผลไม้ในป่า ตักน้ำมาเตรียมไว้ ในป่านั้นอุดมด้วยผลไม้นานาชาติ มีสระโบกขรณีน้ำสะอาดใสไหลเย็น มีพฤษภาร่มรื่นและมีดอกไม้หอมหวานทั่วทั้งป่าราวกับวิมานทิพย์

อานิสงส์

ผู้ใดบูชากัณฑ์เทศน์วันพระเวศน์จะได้รับความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า
จะได้เป็นบรมกษัตริย์ในชมพูทวีปเป็นผู้ทรงปรีชา เฉลียวฉลาด สามารถ
ปราบอริราชศัตรูให้ย่อยยับไปๆ

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. ยามเห็นใจ ยามจน ยามเจ็บ ยามจากเป็นยามที่ควรจะได้รับความสะดวกเหลือวแล
๒. ผลดีของมิตรแท้ คือ ไม่ทอดทิ้งในยามเพื่อนทุกข์ ช่วยอุ้มชูยามเพื่อนอ่อนล้า ช่วยจุดดิ่งยามเพื่อนตกต่ำ
๓. น้ำใจของคนดี หากรู้ซัดว่าปกติสุขของคนส่วนมากจะตั้งอยู่ได้ เพราะการเสียสละของตน ก็สมัครสลดโอกาสและโชคลาภอันจะพึงได้ด้วยความสำเร็จ

กัณฑ์ที่ ๕ กัณฑ์ชูชก

กล่าวถึงเต๋าชราตาชูชก ได้เร่ร่อนขอทานได้เงินเป็นจำนวนมากก็
นำเงินไปฝากเพื่อนไว้ แต่เพื่อนก็นำเงินไปใช้จนหมด เมื่อชูชกไป
ทวงก็ไม่มีจะให้ จึงยกนางอมิตดาผู้เป็นลูกสาวให้แทน นางปฏิบัติ
ต่อสามีดี จนเป็นเหตุให้เพื่อนบ้านพากันอิจฉาด่าว่าตบตี จึงเป็น
เหตุให้เต๋าชูชกไปทูลขอสองกุมารมาเป็นข้าทาสรับใช้

พราหมณ์เฒ่านาม "ชูชก" ได้เที่ยวขอรานเก็บเงินได้ถึง ๑๐๐ กษาปณ์ จึงนำเงินไปฝากเพื่อนไว้กลางคฤหาสน์ความร่ำรวย จากนั้นก็ออกเดินทางตระเวนขอเงินต่อไปเรื่อยๆ ส่วนพราหมณ์ผู้เมียเก็บเงินไว้นานแล้วเห็นว่าชูชกไม่มาเอาคืนสักที คิดว่าชูชกคงจะตายไปแล้ว จึงชวนกันนำเงินนั้นออกมาใช้จ่ายเสียจนหมดสิ้น ครั้นชูชกหวนกลับมาทวงเงินสองผู้เมียก็ตกใจมากมิรู้จะทำประการใด ด้วยความที่กลัวชูชกจะเอาความ จึงตกลงจะยกนางอมิตดาลูกสาวให้แก่ชูชกแทนเงินที่ใช้หมดไป

นางอมิตดา ยังสาวและมีรูปงาม ส่วนชูชกนั้นเฒ่าชราและมีรูปลักษณ์
อุบาทว์อัปลักษณ์ยิ่งนัก เมื่อชูชกพานางอมิตดาไปอยู่กินด้วยกันที่หมู่บ้าน
ทุนวิฐ พวกเมียพราหมณ์บ้านอื่นต่างพากันริษยาอิจฉานางอมิตดา
เนื่องจากพราหมณ์ทั้งหมู่บ้านพากันชื่นชมนางอมิตดา จนมาทูปตีเมีย
ของตนกันทุกวัน ด้วยเพราะนางอมิตดานั้นเป็นบุตรกตัญญู เมื่อมาอยู่
กับชูชกก็ปรนนิบัติรับใช้ทุกประการมิให้ขาดตกบกพร่อง วาจาก็ไฟเราจะมี
เคยขึ้นเสียง เหล่าเมียของพราหมณ์จึงมาดักนางอมิตดาที่ทำน้ำ รุมด่า
ว่านางอมิตดาที่มาเป็นเมียชูชกน่าเกลียดตัวเหม็นน่าขยะแขยง ยอมรับ
ใช้ตาเฒ่าทุกอย่างน่าสมเพช

นางอมิตดาถูกรุมด่าก็ร้องไห้กลับบ้าน บอกแก่ชูชกว่าจะไม่ไปตักน้ำและ
ไม่ทำงานบ้านอีกแล้ว ขอให้ชูชกไปทูลขอกัณหา ซาลีจากพระเวสสันดร
มาช่วยงานบ้านก็แล้วกัน ด้วยความรักภรรยา ชูชกจึงออกเดินทางไปยัง
เขาวงกตทันที ในระหว่างเดินทางตาเฒ่าชูชกแวะเวียนถามชาวบ้านว่า
พระเวสสันดรเสด็จประทับอยู่ ณ ที่แห่งใด พวกชาวบ้านต่างก็ขำกว้างอิฐ
หินเข้าใส่ขอรทานเฒ่า แล้วขับไล่ด้วยถ้อยคำหยาบคายต่างๆ ว่าเป็นไอ้
พวกจัญไร มักขอเอาทุกอย่างจนพระเวสสันดรตกระกำลำบาก เฒ่าชูชก
เดินค่อมเข้าป่าไปเจอสุนัขของเจตบุตรที่อาภักขาป่า สุนัขต่างวิ่งกรูเข้าไล่
กัดขอรทานเฒ่า จนต้องวิ่งขึ้นต้นไม้ด้วยตกใจเสียขวัญ

อานิสงส์

ผู้ใดบูชากัณฑ์ชูชกจะได้บังเกิดในตระกูลกษัตริย์ ประกอบด้วยสมบัติ
อันงดงามกว่าชนทั้งหลายจะเจรจาปราศรัยก็ไพเราะเสนาะโสต แม้จะได้
สามีภรรยาและบุตรธิดาก็ล้วนแต่มีรูปทรงงดงามสอนง่าย

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. ของที่รักและหวงแหน ที่โบราณห้ามฝากผู้อื่นไว้คือ เงิน ม้า เมีย ยิ่งน้องเมียห้ามฝากเด็ดขาด อันตรายมาก
๒. ภรรยาที่ดีย่อมไม่ย่อหย่อนต่อหน้าที่ ข้าวดำ น้ำตัก ฟืนตอหักหา น้ำร้อน น้ำชาเตรียมไว้เสร็จ
๓. ของไม่คู่ควรย่อมมีปัญหา ตำราหิโตปเทศกล่าวว่
"ความรู้เป็นพิษเพราะเหตุที่ไม่ใช้ อาหารเป็นพิษเพราะเหตุไฟธาตุไม่ย่อย
เมียสาวเป็นพิษเพราะผิวแก่"

กัณฑ์ที่ ๖ กัณฑ์จุลพน

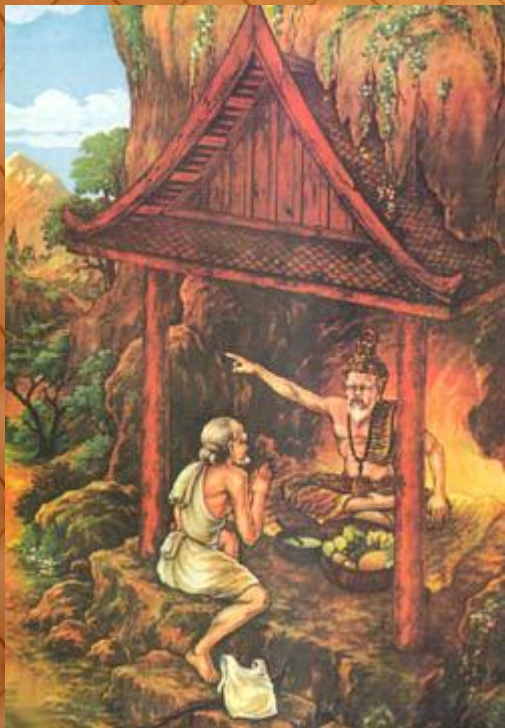
กล่าวถึงชูชกเดินทางไปเขาวงกต พบพรานเจตบุตร ชูชกใช้กลอุบาย
หลอกว่าเป็นราชทูตของพระเจ้ากรุงสัญชัย พร้อมชูกลักพริก กลักขิง
เสียบยกรั้งที่นางอมิตตดาจัดหาให้ ว่าเป็นพระราชสาส์นของพระเจ้า
กรุงสัญชัย จนพรานเจตบุตรหลงเชื่อ จึงชี้บอกทางให้ไปจนถึง
อาศรมบถของพระอัศจรรย์

อานิสงส์

ผู้ใดบูชากัณฑ์จุลพน แม้จะบังเกิดในปรภพใด ๆ จะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วย
สมบัติบริวาร จะมีอุทยานอันดารดาษด้วยดอกไม้หอมตลบไป แล้วจะมี
สระโบกขรณีอันเต็มไปด้วยปทุมชาติ ครั้นตายไปแล้วก็ได้เสวยทิพย์
สมบัติในโลกหน้าสืบไปฯ

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. มีอำนาจหากขาดปัญญาย่อมถูกหลอกได้ง่าย
๒. คนโง่ง่อมเป็นเหยื่อของคนฉลาด
๓. ไร้ใจทาง วางใจคน จะจนใจตัว

กัณฑ์ที่ ๗ กัณฑ์มหาพน

กล่าวถึงชูชกเดินทางไปพบพระอภัยมณี ได้หลอกลวงพระฤๅษีให้หลง
กล่าวเป็นกัลยาณมิตรของพระเวสสันดร จนได้พัวพันกับพระฤๅษี
รุ่งขึ้นพระฤๅษีได้ให้กินผลไม้ และชี้ให้ชมเขาลำเนาไพรพร้อมบอก
ระยะทางสภาพป่า และหนทางที่จะไปสู่เขาวงกตให้แก่ชูชก ซึ่งประกอบ
ไปด้วย เขาใหญ่ สระน้ำ และสัตว์ป่านานาชนิด

แต่มาชูชกเดินทางไ้กลางป่า พบฤาษีอั้ตจุกก็เล่าความเท็จอีก ฤาษีจึง
ยอมชี้ทางไปอาศรมของพระเวสสันดร เมื่อไปถึงเป็นเวลาพลบค่ำ
แต่มาชูชกก็ซ่อนตัวบนชะง่อนเขาด้วยคิดว่า ต้องรอรุ่งเช้าให้พระนางมัทรี
ออกไปหาผลไม้ เพราะนางคงไม่ยอมยกลูกให้ใครแน่

อานิสงส์

ผู้ใดบูชากัณฑ์มหาพน จะได้เสวยสมบัติในดาวดึงส์เทวโลกนั้น แล้วจะได้
ลงมาเกิดเป็นกษัตริย์มหาศาล มีทรัพย์ศฤงคารบริวารมาก มีอุทยาน
และสระโบกขรณีเป็นที่ประพาส เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศักดิ์านุภาพเฟื่องฟู
ไปทั่วชมพูทวีป อีกทั้งจักได้เสวยอาหารทิพย์เป็นนิจันดรฯ

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. ฉลาดแต่ขาดเฉลียว มีปัญญาแต่ขาดสติก็เสียที่พลาดทำได้
๒. สงสารฉิบหาย เชื่อง่ายเป็นทุกข์
๓. คบคนให้ดูหน้า ซื่อผ้าให้ดูเนื้อ ซื่อเสือให้ดูลาย

กัณฑ์ที่ ๘ กัณฑ์กุมาร

กล่าวถึงชูชกเดินทางถึงอาศรมของพระเวสสันดร ได้หยุดพักผ่อนที่คาคบไม้
๑ ราตรี รุ่งขึ้นเมื่อนางมัทรีเข้าป่าหาผลไม้แล้ว ชูชกจึงเข้าเฝ้าทูลขอพระชาติ
และกัณหา ก็ทรงประทานให้ สองกุมารได้ยิน จึงตกใจกลัวหนีไปซ่อนตัวอยู่
ในสระ พระเวสสันดรได้ขอร้องให้ทั้งสองพระองค์ออกมา แล้วชูชกก็นำทั้ง
สองพระองค์ไป

เคราะห์ร้ายมาถึงและในคืนนั้นเอง พระนางมัทรีทรงสุบินร้ายว่า มีบุรุษผิว
ดำร่างสูงใหญ่นุ่งผ้าข้อมผาด สองหูตัดดอกไม้แดง มือถือดาบใหญ่ ตรงเข้า
จิกพระเกศาแล้วแทงดาบใส่ดวงพระเนตร ควักออกไปทั้งสองข้าง จากนั้น
กรี๊ดพระอุระควักเอาพระทัยไปทั้งดวง พระนางร้องลั่นสะดุ้งตื่นบรรทม
พระวรกายสั่นสะท้าน รีบไปหาพระเวสสันดรเพื่อจะให้ทำนายฝัน แต่เมื่อเข้า
ไปในอาศรมพระเวสสันดรก็ตรงตรัสว่า "น้องหญิงจงเล่าความอยู่ที่ข้างนอก
เถิด"

พระนางมัทรีทรงทูลเล่าพระสุบินนั้นพระทัยสิ้น พระเวสสันดรทรงทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นในรุ่งเช้า แต่ทรงตรัสแก่พระนางว่าเป็นเพราะความตรากตรำ ลำบาก จึงทำให้เกิดธาตุวิปริตดังนี้ พอรุ่งเช้าพระนางมัทรีมีกลางสังหรณ์ไม่ดี ไม่อยากอยากเสด็จเข้าป่า ตรัสสั่งพระโอรสและธิดาให้อยู่ใกล้ ๆ เสด็จพ่อ ครั้นพระนางมัทรีไปแล้ว เฒ่าชูชกจึงรีบเข้าไปยังบริเวณอาศรมทันที เมื่อพระกุมารชาติเข้าไปถามต้อนรับ ชูชกสังเกตเห็นว่าพระกุมารเป็นเด็กฉลาด จึงทรงร้องทวาดไล่ไปด้วยหวังจะชมให้กลัว

แล้วแต่่าชูชกก็เข้าเฝ้าพระเวสสันดร พยายามอ้างถึงความลำบากเข็ญ
นานาประการในการเดินทางฝ่าอันตรายมาจนถึงป่าแห่งนี้ เพื่อขอปิยบุตรไป
ช่วยงานที่บ้าน เนื่องจากตนจนยากไม่มีเงินซื้อทาสได้ พระเวสสันดรทรง
ตรัสอนุญาต ชาลีกุมารแอบได้ยินจึงพาน้องสาวไปซ่อนที่ใต้ใบบัวข้างสระน้ำ
แต่่าชูชกเห็นเด็กทั้งสองหายไป ก็แก้งติเตียนตัดพ้อพระเวสสันดรด้วยคำ
บริภาษว่า "ไหนละที่พระองค์บริจาคตาน ปากยกให้แต่ไหนละ เด็กร้ายทั้ง
สองคงจะคิดหนีไปแล้ว พระองค์มิได้มีจิตบริจาคตานตามที่ลั่นสัจจะไว้เลย"

เมื่อสัปดาห์นั้น พระเวสสันดรจึงทรงเสด็จออกตามหาทั่วบริเวณ ชาลีกุมารมิ
อยากให้พระราชบิดาออกร้องเรียกนานไปจึงจูงน้องออกมา พระเวสสันดร
ขอให้ค้นหา ชาลี ติดตามแต่่าชุกไป แต่ให้รอร่ำลาพระนางมัทรีก่อน
แต่่าชุกไม่ยอมฟัง รีบหาเชือกเถาว์ลัยมาผูกมัดพระโอรสพระธิดา แล้วเอา
หวายเขี่ยนตีต่อหน้าพระเวสสันดร พลาญจตุกระชากลากไปอย่างโหดเหี้ยม

กัณฑ์ ชาลี ถูกตีรุนแรงก็รำไห้หาพระบิดาพระมารดา พระเวสสันดรทรง
กัณฑ์แสง แต่ก็ตั้งมั่นในสัจจะที่พระองค์ตั้งใจไว้ ก่อนไปนั้นชูชกกกล่าวว่า ถ้าจะ
ไถ่ตัวกัณฑ์ชาลีได้ต้องให้ ทาส ทาสี ช้าง ม้า โคนม ทองคำ สิ่งละ ๑๐๐
แก่ชูชก ครั้นเมื่อเต๋มำร่ายนำตัวพระกุมารและกุมารีไปแล้ว ก็ให้เกิดอัศจรรย์
ดินฟ้าวิปริตครึ่นครึ่น ฟ้าผ่าน่าสะพรึงกลัวไปทั่วป่าหิมพานต์

อานิสงส์

ผู้ใดบูชากัณฑ์กุมาร ย่อมประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา ครั้นตายไปได้เกิดในฉกามาพจรสวรรค์ ในสมัยพระศรีอาริยมุตไตรยมานูบัตติ ก็จะได้พบศาสนาของพระองค์ จะได้ถือปฏิสนธิในตระกูลกษัตริย์ ตลอดจนได้สดับฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระองค์ แล้วบรรลุพระอรหันตผล พร้อมปฏิสัมภทาทั้ง ๔ ด้วยบุญราศีที่ได้อบรมไว้

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. ความเป็นผู้รู้จักกาลเทศะ ไม่ผลีผลามเข้าไปขอร้องจนพระมัทรีเข้าป่าจึง
เข้าเฝ้าเพื่อขอสองกุมาร เป็นเหตุให้ชูชกประสบความสำเร็จใจสิ่งที่ตนปรารถนา
ดังภาษิตโบราณว่า “ช้า ๆ จะได้พร้าเล่มงาม”

๒. พ่อแม่ทุกคนรักลูกเหมือนกัน แต่เป็นห่วงไม่เท่ากัน ห่วงหญิงมากกว่าห่วงชาย เพราะท่านเปรียบไว้ว่า "ลูกหญิงเหมือนข้าวสาร ลูกชายเหมือนข้าวเปลือก"

๓. สติ เตะสั่ง นิवारณัง สติเป็นเครื่องป้องกันอันตรายทั้งปวงได้ ขันติ สาสวารณา ขันติป้องกันความหุนหันพลันแล่นได้ เป็นเหตุให้พระเวสสันดรไม่ประหารชูชกด้วยพระขรรค์ เมื่อถูกชูชกประนาม

๔. วิสัยหญิงนั้น แม้จะมากอยู่ด้วยเมตตากรุณา ชอบปลดเปลื้องทุกข์แก่ผู้อื่นก็จริงอยู่ แต่เว้นอย่างเดียวที่ผู้หญิงนั้นไม่มีวันจะสละสิ่งนั้น คือ "ลูก"

๒. พ่อแม่ทุกคนรักลูกเหมือนกัน แต่เป็นห่วงไม่เท่ากัน ห่วงหญิงมากกว่าห่วงชาย เพราะท่านเปรียบไว้ว่า "ลูกหญิงเหมือนข้าวสาร ลูกชายเหมือนข้าวเปลือก"

๓. สติ เตะสั่ง นิवारณัง สติเป็นเครื่องป้องกันอันตรายทั้งปวงได้ ขันติ สาสวารณา ขันติป้องกันความหุนหันพลันแล่นได้ เป็นเหตุให้พระเวสสันดรไม่ประหารชูชกด้วยพระขรรค์ เมื่อถูกชูชกประนาม

๔. วิสัยหญิงนั้น แม้จะมากอยู่ด้วยเมตตากรุณา ชอบปลดเปลื้องทุกข์แก่ผู้อื่นก็จริงอยู่ แต่เว้นอย่างเดียว ที่ผู้หญิงนั้นไม่มีวันจะสละสิ่งนั้น คือ "ลูก"

กัณฑ์ที่ ๙ กัณฑ์มัทรี

กล่าวถึงพระนางมัทรีเข้าป่าหาผลไม้ แล้วเจอเหตุการณ์มหัศจรรย์ต่าง ๆ
จึงเดินทางกลับอาศรม ก็เกิดพายุใหญ่ มีดครีမ်ไปทั่วบริเวณ อีกทั้งยังมี
สิ่งสาธาสัตว์ร้ายมาขวางทางไว้ เมื่อมาถึงอาศรมได้ทราบความ ทำให้
พระองค์เสียพระทัยมากจนสลบไป หลังจากฟื้นคืนสติกลับมา พระนางก็
อนุโมทนากับพระเวสสันดรด้วย

รุ่งเช้าพระนางมัทรีเข้าป่าหาผลไม้ "เกิดเหตุแปลกประหลาดมหัศจรรย์
ผลไม้เฝือกมันช่างหายากที่สุด ไม่ว่าจะป็นมะม่วงมัน ลูกจันทน์ ลิ้นจี่
น้อยหน้า สาลี่ ละมุด พุทรา ไม่มีให้เก็บเหมือนดังกับวันก่อน นางรีบ
ย้อนกลับเคหา ก็เกิดพายุใหญ่จนมีดครีมีไปทั่วทั้งป่า ท้องฟ้าสีแดงปานเลือด
ละเลง ทั้งแปดทิศปรากฏมีดมนไปหมดอย่างไม่เคยมี พระนางทรงห่วงหน้า
พะวงหลัง เกรงจะมีภัยแก่พระเวสสันดร กัณหาและซาลี พระนางมัทรีจึงรีบ
ยกหาบใส่บ่าเดินทางกลับ พอถึงช่องแคบระหว่างเขาที่เป็นตรอกจะต้องเสด็จ
ผ่าน ก็พบกับสัตว์ร้ายมานอนขวางหน้า ด้วยเทวดาสามองค์แปลงร่างเป็น
ราชสีห์ เสือเหลือง และเสือโคร่งมาสกัดไว้เพื่อมิให้พระนางมัทรีติดตาม
กัณหา ซาลีได้ทัน

แต่ถึงกระนั้น เมื่อยามทุกข์เข้าบีบคั้น ความรักลูก ความห่วงพระภักดา พระนางจึงก้มกราบวิงวอน ขอนหนทางต่อพญาสัตว์ทั้งสาม เมื่อได้หนทางแล้ว พระนางก็รีบเสด็จกลับอาศรมเมื่อมาถึงอาศรมก็ไม่พบกัณหาและชาลี พระนางก็ร้องเรียกและตามหาไปทั่วบริเวณ

ครั้นเข้าไปถามพระเวสสันดรก็ถูกตัดพ้อต่อว่าต่าง ๆ จนพระนางมัทรีถึง
วิสัยญีภาพสลดลง พระเวสสันดรทรงปฐมพยาบาลจนพระนางมัทรีฟื้น แล้ว
จึงแจ้งความจริงว่า พระองค์ได้ทรงยกลูกรักชายหญิงทั้งสอง มอบให้แก่ชูชก
ไปแล้ว พระนางก็อนุโมทนาซึ่งทานนั้นด้วย

อานิสงส์

ผู้ใดบูชากัณฑ์มัทรี เกิดในโลกหน้าจะเป็นผู้มั่งคั่ง สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ เป็นผู้มีอายุยืนยาว ทั้งประกอบด้วยรูปโฉมงดงามกว่าคนทั้งหลายจะไปในที่แห่งใดก็จะมีแต่ความสุขความเจริญทุกหนแห่ง

ข้อคิดประจำกัณฑ์

ลูกคือแก้วตาดวงใจของผู้เป็นพ่อแม่ "ลูกดีเป็นที่ชื่นใจของพ่อแม่ ลูกแย่พ่อแม่
ซ้ำใจ" รักใครเล่าจะเท่าพ่อแม่รัก ห่วงใดเล่าจะเท่าพ่อแม่ห่วง หวงใดเล่าจะ
เท่าพ่อแม่หวง ให้ใครเล่าจะเท่าพ่อแม่ให้ เพราะฉะนั้นพึงเป็นลูกแก้ว
ลูกขวัญ ลูกกตัญญู ที่ชาวโลกชื่นชม พรหมก็สรรเสริญฯ

กัณฑ์ที่ ๑๐ กัณฑ์สักกบรพ

กล่าวถึงพระอินทร์ เกรงว่าจะมีผู้มาขอพระนางมัทรีไปอีก จักไม่มีผู้
ปรนนิบัติพระเวสสันดร พระโพธิญาณจักเป็นอันตราย จึงได้แปลงเป็น
พราหมณ์ชราลงมาขอ เมื่อได้แล้วไม่เอาไป กลับถวายคืนแก่พระเวสสันดร
โดยห้ามประทานนางแก่ผู้ใดอีก พร้อมทั้งประสาทพร ๘ ประการ
ให้แก่พระเวสสันดร แล้วจึงเสด็จกลับสู่สวรรค์

ขณะนั้นท้าวสหทัยบนสวรรค์ เกรงว่าจะมีชายโฉดมาทูลขอพระนางมัทรี
จึงจำแลงกายเป็นนักบวชชรามาทูลขอพระนาง พระเวสสันดรทรงยินดี
บริจาคทานให้ แต่นักบวชชราเมื่อได้รับแล้วก็ไม่เอาไป กลับถวายเป็น
พระเวสสันดร โดยห้ามพระองค์ประทานนางแก่ผู้ใดอีก ก่อนกลับได้ประสาธ
พรให้แก่พระเวสสันดร ๘ ประการ

พรให้พระเวสสันดร ๘ ประการ คือ

๑. ให้ทรงได้รับอภัยโทษ
๒. ให้ทรงช่วยคนถูกฆ่าได้
๓. ให้ไพร่ฟ้าได้พึ่งพา
๔. ให้มั่นคงในมเหสี ไม่ลุ่มหลงสตรีอื่น
๕. ให้ได้สืบสันตติวงศ์
๖. ให้มีสิ่งของบริจาทานมิสิ้น
๗. ให้มีอาหารทิพย์พอเพียงทุกรุ่งเช้า
๘. ให้ได้สำเร็จพระโพธิญาณ

แล้วท้าวสหัสนัยก็เนรมิตร่างกลับเป็นพระอินทร์เหาะขึ้นฟ้าไปทันที

อานิสงส์

ผู้ใดบูชาภัณฑ์สักกบรพจะได้เป็นผู้เจริญด้วยลาภยศ ตลอดจนจตุรพิธพร
ทั้ง ๔ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาลฯ

ข้อคิดประจำกัณฑ์

การทำดีแม้ไม่มีใครเห็น ก็เป็นความดีอยู่วันยังค่ำ ดุจทองคำแม้จะอยู่ในตู้โชว์ หรือในกำปั้นก็เป็นทองคำอยู่นั่นเอง เข้าลักษณะว่า ความ(ของ)ดีดีเด็ด เหมือนเพชรเหมือนทอง ถึงไร้เจ้าของก็เหมือนตัวยัง ถึงใส่ตู้อุด ถึงชุดหลุมฝัง ก็มีวันปลั่งอะหลั่งฉั่งชู การทำความดีแม้ไม่มีใครเห็น แต่เทพยดาอารักษ์ เบื้องบนท่านย่อมรู้

กัณฑ์ที่ ๑๑ กัณฑ์มหाराช

กล่าวถึงชูชกได้พาสองกุมารหลงทางไปจนถึงเมืองสีพี จนกระทั่งได้พบกับ
พระอัยกาและพระอัยยิกา จึงรับสั่งให้ไถ่ถอนตัวทั้งสองพระองค์ และ
พระราชทานเลี้ยงอาหารชั้นดีแก่ชูชก ชูชกไม่มีเคยลิ้มรสอาหารชั้นเลิศมา
ก่อนทำให้บริโภคมามากเกินไป เป็นเหตุให้ไฟธาตุพิการอาหารไม่ย่อยจนถึงแก่
ความตาย จากนั้นพระเจ้าสุทนต์จึงได้มีรับสั่งให้เตรียมกองทัพออกไปรับพระ
เวสสันดรและพระนางมัทรีในป่า

ด้านซุชกแต่มานั้นจุดลากสองกุมารน้อยไปพลาททุบตีไปพลาท ด้วยหวังจะ
กลับไปหาภรรยาโดยเร็ว เมื่อถึงทางแยกเข้าเมืองกลิงคราช เทพยดาที่ดล
บันดาลให้ซุชกเดินเข้ามาในเมืองสีพีรัฐ พระเจ้ากรุงสัญชัยก็ได้ทรงสุบิน
ประหลาดว่า มีชายอัปลักษณ์นำดอกบัวตูมและดอกบัวบานมาถวายให้
พระองค์รับมาตัดที่พระกรรณแล้วก็ทรงตื่นบรรทม เหล่าโหรก็ถวายคำ
ทำนายว่า พระราชวงศ์ที่จากพลัดไปจะเสด็จคืนวัง วันรุ่งขึ้นนั้นแต่มาชุชกจูง
กุมารน้อยผ่านหน้าพระลาน พระราชาทรงเฉลียวพระทัย จึงให้เรียกตัวแต่ม่า
อัปลักษณ์และกุมารน้อยมอมแมมแต่ผิวพรรณเปล่งปลั่งนั้นเข้ามาเฝ้า

เมื่อพระราชาสอบถาม ชูชกก็กราบทูลว่าได้รับบริจาคมามีได้ไปจุดคร่ามาที่
ใด พระราชาจึงทรงรู้ว่า ๒ กุมารน้อยนั้นเป็นหลานของพระองค์ จึงทรงไถ่
ตัวหลานและพระราชทานรางวัลให้แก่ชูชกมากมาย ทั้งยังจัดอาหารคาว
หวานชั้นเลิศมาให้แก่ชูชกอีกด้วย ขอทานเฒ่าไม่เคยเห็นอาหารชั้นดี มีความ
โลภจะกินให้หมด จึงกินเข้าไปไม่หยุดจนกระทั่งท้องแตกตายไป พระเจ้า
กรุงสุโขทัยทรงจัดพิธีเวียนเทียนบายศรี สมโภชรับขวัญหลานเป็นที่ยิ่งใหญ่
สมเกียรติ

อานิสงส์

ผู้ใดบูชากัณฑ์มหाराชจะได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ
เมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะได้เป็นพระราชา เมื่อจากโลกมนุษย์ไป ก็จะได้ไปเสวย
ทิพย์สมบัติในฉกามาพจรสวรรค์ มีนางเทพอัปสรเป็นบริวาร ครั้นบารมีแก่
กล้าก็จะได้นิพพานสมบัติ อันตัดเสียซึ่งชาติ ชรา พยาธิ มรณะ พ้นจาก
โอฆะทั้งสามมีกาโมฆะเป็นต้นฯ

ข้อคิดประจำกัณฑ์

คนดีตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ ย่อมได้รับความปกป้องคุ้มครองภัยในที่ทุก
สถาน

กัณฑ์ที่ ๑๒ กัณฑ์ฉกษัตริย์

กล่าวถึงพระเจ้ากรุงสยามและจตุรงค์เสนา เดินทางไปถึงเขาวงกต
กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ได้มาพบกันในกลางป่า โดยมีได้คาดฝัน ก็ทรง
วิปโยคโศกศัลย์จนถึงวิสัจฉาภาพสลับลง ฝนโบกขรพรรษขบับดาลตกลง
มาให้ทรงฝัน แล้วพากันขอลุโทษและทูลอาราธนาให้ลาผนวช

การเสด็จพระราชดำเนินของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาและจตุรงคเสนาเป็นขบวน
เสด็จ จากกรุงเซตุครนครหลวง ถึงเขาวงกตเป็นระยะทาง ๖๐ โยชน์ เท่ากับ
๕๖๐ กิโลเมตร กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ได้มาพบกันด้วยในกลางป่า โดยมีได้
คาดฝัน จึงได้ร่วมเดินทางไปยังเขาวงกตพร้อมกันกองขบวนเกียรติยศ
พร้อมมโหรีและไพร่พล ก็เคลื่อนสู่ป่าด้วยเสียงอันกึกก้องลั่นป่า
พระเวสสันดรเข้าพระทัยว่า กองทัพในพระราชวังคงจะมาประหารพระองค์
จึงทรงพาพระนางมัทรีไปหลบซ่อนในพุ่มไม้

ครั้งพระเจ้ากรุงสัญชัยบอกความให้ทราบ พระนางมัทรีก็ออกมาถวาย
บังคม ต่างก็รำให้ด้วยสลดใจกันถ้วนทั่วในเคราะห์กรรมนี้ แม้แต่บรรดา
เสนาอำมาตย์และนางกำนัลต่างก็ร้องไห้กันทั่ว พระราชาตรัสให้พระ
เวสสันดรลาผนวชกลับคืนสู่เวียงวัง พระนางมุสดีก็ขอให้พระนางมัทรี
คืนสู่พระราชวังเถิด พระนางมัทรีได้แต่กันแสงสวมกอดกันหาพระธิดา
และพระโอรสชาติไว้แนบอกด้วยทรงคิดถึงยิ่ง บริเวณป่าเต็มไปด้วยเสียง
คร่ำครวญระงมจนหมดสติไปทั้งสิ้น

อานิสงส์

ผู้ใดบูชากัณฑ์ฉกษัตริย์ จะได้เป็นผู้เจริญด้วยพร ๔ ประการ คือ อายุ
วรรณะ สุขะ พละ ทุก ๆ ชาติแลฯ

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. พรากมีวันพบ จากมีวันเจอ จากกันยามเป็นได้เห็นน้ำใจ จากกันยามตาย ได้เห็นน้ำตา
๒. การให้อภัยเป็นเพราะได้สำนึกเป็นเหตุให้ลบรอยร้าวฉานบันดาลสันติสุขแก่ส่วนรวม
๓. สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้ผิด บรรพชิตยังรู้เปลอ ความผิดพลาดเป็นเรื่องของมนุษย์ แต่การให้อภัยเป็นวิสัยของเทวดา

กัณฑ์ที่ ๑๓ นครกัณฑ์

กล่าวถึงพระเวสสันดรเมื่อลาผนวชแล้ว ทรงสั่งลาพระอาศรม
รับพระราชทานเครื่องทรงกษัตริย์ แล้วเสด็จกลับไปครองเมืองสีพี
ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขจนพระชนมายุ ๑๒๐ พรรษา จึงสวรรคตแล้ว
ไปปรากฏอุบัติเป็นท้าวสันดุสิตเทพบุตร บนสวรรค์ชั้นดุสิต

เมื่อทรงลาผนวชแล้ว ทรงสั่งลาพระอาศรม รับเครื่องทรงกษัตริย์ แล้วเสด็จ
กลับไปครองเมืองสีพีพระเวสสันดรเสด็จขึ้นครองราชย์ครองแผ่นดิน ทำให้
ไพร่ฟ้าเสนาอำมาตย์มีสุขสงบกันทั่วทั้งแคว้น ชาวเมืองต่างก็หมั่นถือศีล
บำเพ็ญกุศลตามสัจย์อธิษฐานของพระเวสสันดร กษัตริย์เมืองกลิงคราชก็นำ
ช่างปัจจัยนคมมาถวายคืน เพราะบ้านเมืองมีฝนตกต้องตามฤดูกาลแล้ว พระ
เวสสันดรก็ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม และยังคงทรงบริจาคทาน
จนพระชนมายุได้ ๑๒๐ พรรษาจึงสวรรคตแล้วไปปรากฏอุบัติเป็นท้าวสัน
ดุสิตเทพบุตร บนสวรรค์ชั้นดุสิตรวมระยะเวลาที่พระเวสสันดร พระนางมัทรี
ขาลี กัณหา ต้องนิราศจากพระนครไปอยู่ป่า เป็นเวลา ๑ ปี ๑๕ วัน

อานิสงส์

ผู้ใดบูชากัณฑ์นครกัณฑ์ จะได้เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยวงศาคุณาญาติ ข้าทาสชาย
หญิง ธิดาสามี หรือบิดามารดาเป็นต้น อยู่พร้อมหน้ากันด้วยความผาสุก
ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ จะทำการใดๆ ก็พร้อมเพรียงกัน ยังการงานนั้นๆ
ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ข้อคิดประจำกัณฑ์

การทำความดี ย่อมได้รับผลดีตอบแทน การใช้ธรรมะในการปกครองย่อมทำให้เกิดความสงบร่มเย็น

ข้อคิดประจำชาดก

ชาดกเรื่องนี้มีคติธรรม สอนให้คนเราเพียรประกอบคุณงามความดีโดยมี
ท้อถอย หากรู้จักสละทรัพย์บริจาคทานเนื่องนิจก็จะเป็นที่สรรเสริญทั่วไป
คนโลกคนจิตบาปหยาบร้ายก็ต้องได้ภัยเพราะตัวเอง ดังชูชกนั่นเอง

ประเพณีการเทศน์มหาชาติ

การเทศน์มหาชาติ นิยมทำกันหลังฤดูทำนาเสร็จคือราวเดือนอ้าย (ตั้งแต่วันสารทไทยเป็นต้นไปบางแห่งก็ทำช่วงสงกรานต์) ส่วนจำนวนวันที่จัดนั้น จัดเสร็จภายใน ๑ วันกับ ๑ คืนตามคตินิยม (ถือกันเป็นประเพณีว่า ถ้าใครฟังจบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ในวันเดียวย่อมได้บุญแรงถ้าไม่บรรลุโลกุตระธรรม ก็จะได้พบพระศรีอริยเมตไตรย) จัดเฉพาะกลางวันรวม ๓ วันบ้าง ทั้งนี้แล้วแต่ความสะดวกเป็นสำคัญ เมื่อมีการเทศน์มหาชาติ นิยมประดับประดาสถานที่เทศน์ให้เป็นเสมือนป่า เพื่อให้คล้ายป่าเมืองกบิลพัสดุ์ โดยจัดให้มีต้นกล้วย ต้นไม้ประดับตามประตูวัด และที่ธรรมมาสน์เทศน์